

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

No 1

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2026

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, yanvar.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukurimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikrarov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirathbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

INSON KAPITALINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	52
Dilnoza Ruziqulova Xoliqovna	
MAHALLIY BUDJET DAROMADLAR BAZASINI BAHOLASH SAMARADORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH.....	56
Isoqov Zafarjon Zokirjonovich	
INNOVATSION IQTISODIYOTDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XALQARO TAJRIBA	60
Maksumova Umidaxon Sadikjonovna	
ОЛИГОПОЛИЯ И ТЕОРИЯ ИГР	64
Камилова Наргиза Абдукаххоровна, Наимов Самандар Раджабович	
ЦИФРОВЫЕ ИНВЕСТИЦИИ НА ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОМ ТРАНСПОРТЕ: НОВАЯ ЭРА ЭФФЕКТИВНОСТИ	67
Каракулов Фарход Зайпудинович	
MEVA-SABZAVOTCHILIK MAHSULOTLARINING EKSPORT SALOHİYATINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINING INNOVATSION YECHIMLARI	72
Ergashev Jamshid Axmadaliyevich	
MOLIYAVIY AKTIVLARNING IQTISODIY MOHIYATI VA TIJORAT BANKLARIDA ULARNING SIFAT MEZONLARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	77
Iskandarova Munisa Hasan qizi	
MOLIYAVIY RISKLARNI BOSHQARISHDA SUN'IY INTELLEKTNI QO'LLASH IMKONIYATLARI	82
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich, To'xtayev Kamol Po'latovich	
MARKETING VA BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA TAYYOR KIYIMLARNING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	87
Bababekova Gulchexra Baxtiyarovna	
NAMANGAN VILOYATI QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA MODERNIZATSIYA JARAYONLARIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA ULARNING IQTISODIY AHAMIYATI	93
Odilova Malika Abdushukur qizi	
TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	98
Toshtemirov Xojjakbar Qahramon o'g'li	
ТУРИЗМ КАК ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ	103
Артикова Шохида Ильясовна	
MINTAQALARDA OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARI INNOVATSION SALOHİYATINI BOSHQARISH METODOLOGIYASINI JORIY ETISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	107
Dadamirzayev Muzaffar Xabibullayevich	
THEORETICAL ASPECTS OF SERVICES IN THE CONTEXT OF UZBEKISTAN'S ECONOMIC TRANSFORMATION	114
Umidjon Normurodov, Qodirov Yusufbek Suyunbek ugli	
РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИЯТИЙ ОБУВНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ МАРКЕТИНГОВЫХ ИННОВАЦИЙ	120
Расулов Нозимжон Набиджонович	
QISHLOQ XO'JALIGI SOHASIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING JORIY QILINISHI VA UNI OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDAGI AHAMIYATI.....	125
Saburov Jumanazar Saliyevich	
KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHNING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI VA ICHKI BOZORNI KENGAYTIRISH IMKONIYATLARI	129
Mayliyeva Sadoqat Safayozovna	
ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ТРАНСПОРТНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ УЗБЕКИСТАНА.....	134
Убайдуллаев Худоёр Бахтиёр угли	

MINTAQANI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASSTERLARI SALOHİYATIDAN SAMARALI FOYDALANISHNING XORIJ TAJRIBASI	141
Xayitov Rustam Burxonovich	
BARQAROR MOLIYALASHTIRISH KONSEPSIYASIGA MUVOFIQ "YASHIL" INVESTITSİYALARNI RIVOJLANTIRISH.....	146
Abduraxmonov Alimardon Sodiқ o'g'li	
BANK XIZMATLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI MARKETINGDAN FOYDALANISH.....	151
Dushamov Maxmudjon Maksudbekovich	
HUDUDLARDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI VA ISTIQBOLLARI	159
Ibodova Dilsora Ibodovna	
INVESTITION PORTFELLARNI SHAKLLANTIRISH, BAHOLASH VA BOSHQARISH.....	165
Baymanova Mavlyuda Djurayevna, Abdullaeva Shohista	
KICHIK XIZMATLAR FAOLIYATINI RASMIYLASHTIRISH ORQALI AHOLI BANDLIGI KO'RSATKICHLARINI OSHIRISH.....	170
Xalimbetov Farxad Bagibekovich	
MONOPOLIYAGA QARSHI BOSHQARUV TIZIMINI RIVOJLANTIRISH: XORIJIY TAJRIBA VA MILLIY YONDASHUVLAR.....	173
Akbarov Jasur Ikromjon o'g'li	
СТАТИСТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ДИНАМИКИ И СЕЗОННОСТИ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	179
Салиходжаева Умида Абдуакбар кизи	
SUN'IY INTELLEKT ASOSIDAGI TALABNI PROGNOZLASHNING CHAKANA MARKETING INNOVATSİYASINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI ROLI	186
Ostonaqulova Gulsaraxon Muhammadyoqub qizi	
TEMIR YO'L YO'LOVCHI TASHISH KORXONALARI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH MODELLARI	200
Eshboyev Ulug'bek Farxodovich	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA MOLIYAVIY HISOBOT VA AUDIT METOLOGIYASINI TAKOMILASHTIRISH	205
Zufarova Zilola Raxim qizi	
TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN RISKLARNI BOSHQARISH MEXANIZMIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLARNING EKONOMETRIK TAHLILLARI	216
Rahmonqulov Temirbek Eshmamatovich	
MULKIY SOLIQLARNING MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI TA'SIRINI BAHOLASH.....	222
Aliyarov Olim Abdug'aparovich	
AVTOMOBIL SANOATIDA MAHSULOT BILAN BOG'LIQ XIZMATLAR TASNIFI	231
Saidov Dilshodbek Razzakovich	
UY-JOY FONDINI SAMARALI TASHKIL QILISH VA TAKOMILLASHTIRISHNING XORIJIY TAJRIBALARI.....	236
Otajonov Tohirjon Xo'janazar o'g'li	
TURIZMNI IQTISODIYOTDA TO'G'RIDAN TO'G'RI TA'SIRINI STATISTIK TADQIQOTI.....	241
Jumanova Zilola Tuychiyevna	
RIVOJLANGAN DAVLATLAR BANK EKOTIZIMLARI VA O'ZBEKISTON BANK EKOTIZIMLARINING RIVOJLANISHI VA QIYOSIY TAHLILI	248
X.R. Aliyev	
O'ZBEKISTON OLIY TA'LIM TIZIMI UCHUN DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGI ASOSIDA BOSHQARUV METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	254
Abdullayev Javohir Abdumalik o'g'li	
OROL BO'YI MINTAQASIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI INNOVATSION BOSHQARISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	259
Umarova Xusnora Dilmurod qizi	

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ISHCHI KUCHIDAN SAMARALI FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	264
Xolmurotov Salimbek Eshbekovich	
INNOVATSION KLASTERLARNI TASHKIL ETISH VA RIVOJLANTIRISHNING MOLIYAVIY MEXANIZMI	269
Quliyev Begimqul Melikovich	
ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ	276
Ахмедов Самандар Сайфуллоевич	
АГРОЭКОТУРИЗМ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ЭКОНОМИКИ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ УЗБЕКИСТАНА	281
Хайдаров Ойбек Зоирович	
THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON SERVICE QUALITY AND CUSTOMER SATISFACTION IN THE HOUSEHOLD SERVICE SECTOR: EMPIRICAL EVIDENCE FROM SAMARKAND REGION	287
Pardayev Sherzod Xolmurodovich, Yuldosheva Zulfizar Sayfullayevna	
DEVELOPMENT OF INTERACTIVE MODELING METHODS FOR THE SYNTHESIS OF INTELLIGENT CONTROL SYSTEMS FOR TECHNICAL OBJECTS IN THE DIGITAL ECONOMY	293
Mamutova Aygul Kalmurzaevna	
TIJORAT BANKLARIDA INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISHDA RISKLARNI BOSHQARISH MASALALARI	298
Abdurazakova Nasiba Sultanovna	
YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA SOLIQ MA'MURIYATCHILIGI TRANSFORMATSIYASI VA UNING MOLIYAVIY XAVFSIZLIKKA TA'SIRI	303
Tashmuxeimodova Yayra Atxamovna	
ZAMONAVIY AXBOROT TIZIMLARI ORQALI SOLIQ QARZDORLIGINI UNDIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI ASOSIDA TAHLIL	308
Maxmadustov Jalol Maxmadustovich	
TA'LIM MIGRATSIYASI VA INTEGRATSIYA KO'RSATKICHLARINI STATISTIK TAHLILI: YEVROPA ITTIFOQI (SIRIUS) TAJRIBASI VA O'ZBEKISTON AMALIYOTI	314
Abdullayeva Gulhayot Shuhratovna	
HUDUDII SANOAT KORXONALARI FAOLIYATINI KO'P OMILLI STATISTIK TAHLIL ETISHDAGI ILG'OR XORIJIY TAJRIBALAR VA ULARDAN FOYDALANISH YO'LLARI	319
Tag'oyev Feruz Yorqulovich	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ORQALI HUDUDII INVESTITSIYA MUHITINI TAKOMILLASHTIRISH: QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA TAHLIL VA TAVSIYALAR	326
Egamberdiev Abbasxon Sherali o'g'li	
KICHIK BIZNESDA INNOVATSION FAOLIYATNI TASHKIL ETISH VA RAG'BATLANTIRISH MEXANIZMLARI	331
Nurullayev Baxrom Botirovich	
YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR TAJRIBASIDAN FOYDALANISH	337
Ne'matova Mavsuma	
ZAMONAVIY IQTISODIYOTDA ISLOMIY MOLIYA VA NOBANK KREDIT TASHKILOTLARIDA STRATEGIK BOSHQARUVNING NAZARIY ASOSLARI	341
Galatov Abbas Alibekovich, Xalilov Nurullo Xamidillayevich	
IQTISODIIY FAOLLIKNI OSHIRISHGA QARATILGAN DAVLAT FISKAL SIYOSATI HOLATI TAHLILI	346
Xudayberginova Nigora Turgunbayevna	
MEHNATGA HAQ TO'LASHTIRISH MOHIYATI VA ULARNI HISOBGA OLIISHNING ASOSIY VAZIFALARI	356
Anvar Raximov Maxmarasulovich	
"CRADLE TO CRADLE" VA "CRADLE TO GRAVE" KONSEPSIYALARINING UMUMIY VA XUSUSIY JIHATLARI	360
Sodikov Zokir Rustamovich	
MINTAQADA PARRANDACHILIK SANOATINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	366
Qarshiyev Obidjon Egamberdiyevich	

AKSIYADORLIK JAMIYATLARINING BARQAROR RIVOJLANISH STRATEGIYALARI VA MINTAQA IQTISODIYOTIGA TA'SIRI: KEYNESIAN YONDASHUV NUQTAI NAZARIDAN.....	370
Shermatov G'ofurjon G'ulamovich	
QURILISH KORXONALARIDA INQIROZGA QARSHI BOSHQARUVNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI (ROSSIYA TAJRIBASI)	377
O'rinboyev Doniyorjon Baxtiyorjon o'g'li	
RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDA YASHIL XIZMATLAR SEKTORINING TRANSFORMATSIYASI.....	385
Aliqulova Laylo Ziyadin qizi	
VIRTUAL TA'LIM MUHITI ORQALI TALABALARNING MULOQOT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI.....	390
Bozorova Muazzam Hamid qizi, Hakimova Mushtariybonu Hamid qizi	
MINTAQA IQTISODIYOTIDA TRANSPORT INFRATUZILMASINI TAKOMILLASHTIRISH KO'RSATKICHLARINI EKONOMETRIK MODELASHTIRISH VA PROGNOZLASHTIRISH	395
Qo'ziyboyev Umarbek Ulug'bekovich	
ОЦЕНКА СТОИМОСТИ И РИСКОВ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ (FDI)	400
Бахтиярова Дильноза Мадминджановна	
XIZMAT KO'RSATISH TARMOQLARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA MONOPOLIYAGA QARSHI NAZORATNING AHAMIYATI.....	407
Bekbutayev Nodirjon Fayzullayevich	
O'ZBEKISTONDA INTEGRATSIYALASHGAN YASHIL MOLİYALASHTIRISH ARHITEKTURASI: KONSEPTUAL MODEL VA AMALIY TAKLIFLAR.....	412
Quliyev Ulug'bek Mirzayevich	
BANK TIZIMI FAOLIYATI MISOLIDA MOLİYAVIY ISLOHOTLAR SHAROITIDA KORXONALAR LIKVIDLIGINI OSHIRISH MASALALARI.....	419
Iminova Nurjahan Qodirjon qizi, Karimov Sardorbek Shuxratjon o'g'li	
BOJXONA HUDUDIDA QAYTA ISHLASH BOJXONA REJIMINING SANOAT RIVOJI VA EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISHDAGI O'RNI	423
Baxtiyor Abduganiyev, Nodira Saidbaxromova	
СТРАТЕГИЧЕСКАЯ РОЛЬ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В СТАНОВЛЕНИИ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ И ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ	427
Li Kristina Alekseyevna, Элназарова Шарифа Исроиловна, Эшпулатов Достонбек Боходир огли	
TOVAR-XOMASHYO BIRJASIDA SAVDO TURLARINING SHAKLLANISHI VA ULARNING BOZOR SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	432
Xudayberdiyev Kamoliddin Ustemirovich	
THE ROLE OF CORPORATE STRUCTURES IN THE DEVELOPMENT OF GLOBAL FINANCIAL RELATIONS.....	438
Kurbaniyazov Shakhzodbek Karimovich	
BANKLARNI MODERNIZATSIYA VA TRANSFORMATSIYA QILISH JARAYONIDA INVESTITSION KREDITLASH SAMARADORLIGINI TA'MINLASH VA UNI OSHIRISHNING ASOSIY YO'LLARI	442
Tuxsanov Eldor Dilmurod o'g'li	
KICHIK BIZNESDA RAQAMLI MARKETING: O'ZBEKISTON SHAROITIDA SAMARADORLIK VA INTEGRATSIYA MODELLARI	446
Kamilov Farxod Shamilevich	
TASHQI SAVDODA EKSPORTNING MAKROIQTISODIY AHAMIYATI	453
Abdivaliyev Shahzodbek Xayrullayevich, Mutalov Sultonbek Abduraim o'g'li, Baymanova Mavlyuda Djurayevna, Ubaydullayeva Gulchexra Erkabayevna, Aipova Iroda Ikramovna	
РАЗВИТИЕ АСПЕКТОВ МАРКЕТИНГА В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ СПОРТИВНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ.....	459
Юсупов Махамадамин, Закирова Умида Махамадаминовна	
LIZING OLUVCHI KORXONALARDA BUXGALTERIYA HISOBINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA YURITILISHI	462
Sadritdinov Baxodir	

YASHIL IQTISODIYOT VA KICHIK BIZNES RIVOJLANISHINING NAZARIY-KONSEPTUAL ASOSLARI	467
Isroilov Dilshodbek Rustamovich	
TEXNOLOGIK RESURLARNI BOSHQARISHDA STRATEGIYALARDAN FOYDALANISH	474
Kazakov Olim Sabirovich	
OLIY TA'LIM EKSPORT XIZMATLARINING IQTISODIY AHAMIYATI HAMDA ZARURLIGI.....	479
Abdusattarova Dildora Bohodirovna	
SANOAT KORXONASIDA INNOVATSION JARAYONLAR SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISHNING METODIK YONDASHUVLARI.....	485
Kurbanova Shaxnoza Yuldashbayevna	
ISHLAB CHIQARISH XARAJATLARI HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI.....	491
Kafiyev Xojiakbar Xosilbek o'g'li	
BOSHQARUV HISOBINI TASHKIL QILISH YO'NALISHLARI.....	496
Xolmatov Otabek Oybek o'g'li	
INSON KAPITALIGA INVESTITSİYALAR.....	499
Sheraliyeva Saida Azatovna	
TURIZM INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH VA IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHDA KLASTER USULLARINI QO'LLASH.....	504
Mizrob Maxmudovich Tashov	
МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ СТОИМОСТИ КОМПАНИИ В ПРОЦЕССАХ СЛИЯНИЙ И ПОГЛОЩЕНИЙ.....	514
Ли Илларион Георгиевич	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВИДОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА УЗБЕКИСТАНА.....	519
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
УСТОЙЧИВОЕ И ЦИФРОВОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНАЛЬНОГО ТУРИЗМА: ЭВОЛЮЦИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ	525
Усманова Азиза Баходировна	
O'ZBEKISTONDA TURIZMNI INNOVATSION ASOSDA RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI VA ZARURIYATI.....	529
Temurbek Olimovich Mamayunusov	
КОМПЛЕКСНОЕ УЧЁТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОЦЕССОВ УПРАВЛЕНИЯ ДЕНЕЖНЫМИ ПОТОКАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ.....	536
Эркинбаев Якуббой Хушнуд угли	
ISLOMIY MOLIYA INSTRUMENTLARINING DAVLAT QARZ BARQARORLIGINI TA'MINLASH VA QARZ SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISH INSTITUTSIONAL VA AMALIY QO'LLANISH IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISH	541
Raxmatov Hamid Hasan o'g'li, Akramov Azizjon Kabirovich	
O'ZBEKISTON SUG'URTA SEKTORIDA INSTITUTSIONAL VA INVESTISION OMILLARNING MOLIYAVIY BARQARORLIKKA QO'SHMA TA'SIRI.....	549
Fayziyev Oybek Raximovich	
INSTITUTIONALIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION EFFECTIVENESS: A COMPARATIVE ANALYSIS OF OECD COUNTRIES' EXPERIENCE IN GOVERNANCE FOR PUBLIC ADMINISTRATION REFORM.....	556
Sarvar Saidov Khairulloyevich	
O'ZBEKISTONDA INNOVATSION TADBIRKORLIKNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	562
Zaynutdinova Umida Djalalovna, Miraxmedova Maftuna Ibragimovna	
SAMARQAND VILOYATIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA INSON KAPITALINING ROLI.....	568
Gulnora Mardievna Shadieva, Avazova Charos	
ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДОХОДОВ РАБОТНИКОВ ВУЗОВ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ СФЕРЫ УСЛУГ	572
Шадиева Гулнора Мардиевна, Рустамова Фируза	

KICHIK BIZNES KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH.....	578
Eminchayev Baxodir Sadikovich	
MINTAQA IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA BARQAROR RIVOJLANISH OMILLARINING NAZARIY TAHLILI.....	583
Tuyev Abdurahmon Yusubovich	
AKTIVLAR SIFATIGA TA'SIR ETUVCHI MAKROIQTISODIY VA INSTITUTSIONAL OMILLARNING TAHLILI.....	587
Rasulov Muxammad Bobur Fazliddin o'g'li	
TIJORAT BANKLARINING MUAMMOLI KREDITLARI (NPL) KO'RSATKICHI ORQALI BANK TIZIMI BARQARORLIGINI BAHOLASH.....	594
Xanmuratov Roushenbek Xalmuxammetovich, Vaxabov A.V.	
AKSIYADORLAR BILAN MANFAATLI MUNOSABATLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHDA AKSIYADORLAR VA ULARNING HUQUQLARINI TA'MINLASH.....	600
Raimov Farrux Avazjon o'g'li	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ В РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ В ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ.....	605
Мирпулатова Луиза Мансуровна, Абдумажидов Шахзод Шерзод угли	
O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNING YAIMDAGI ULUSHI VA UNING IQTISODIY BARQARORLIKKA TA'SIRI.....	610
Bo'stonova Nilufar Abdusmatovna	
MAISHIY XIZMATLAR SOHASIDA INNOVATSION KLASTER MODELINI JORIY ETISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI.....	615
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna	
SURXONDARYO VILOYATI ISHLAB CHIQUVCHI SANOAT KORXONALARI RAQOBATBARDOSHLIGI KO'RSATKICHLARINING STATISTIK TADQIQOTI.....	619
Buriyev Ubaydulla Bozor o'g'li	
MAMLAKATIMIZDA SOLIQ MA'MURCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI VA ULARNI YECHIMLAR.....	623
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
YASHIL IQTISODIYOT RIVOJLANISHINING ASOSIY OMILLARI VA ULARNI BOSHQARISH MASALALARI.....	630
Yuldasheva Nazokat Muzaffar qizi	
AXBOROT MAHSULOTLARI BIZNESINING BARQAROR RIVOJLANISH MEKANIZMI: MONITORING VA BAHOLASH TIZIMI.....	635
Abdullayev Abdulla Fayzulla o'g'li	
O'ZBEKISTONDA BANK TIZIMINI RAQAMLASHTIRISH TENDENSIYALARI VA MUAMMOLARI.....	640
Raxmanova Iroda Xasilovna	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARINI TRANSFORMATSIYA QILISH VA RAQAMLASHTIRISH: MUAMMOLAR VA STRATEGIK YO'NALISHLAR.....	645
Turgunov Abror Kadirovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT DAVRIDA BANK XIZMATLARI VA MOLIVAVIY TEXNOLOGIYALARNING TARAQQIYOTI.....	650
Muminova Marguba Mamirkulovna	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	655
Ulashev Xubbim Askarovich	
KADRLAR SIYOSATI VA DAVLAT XIZMATI SAMARADORLIGINI BAHOLASH HAMDA RIVOJLANTIRISHNING MILLIY MODELINI YARATISH.....	659
Turayev Laziz Shokirovich	
BALIQ YETISHTIRISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING O'RNI VA AHAMIYATI.....	664
Bo'ltakov Sardor Oqbo'ta o'g'li	

QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INI UNDIRISH JARAYONIDA SOLIQ TAFOVUTINI (VAT GAP) ANIQLASH VA BAHOLASH USULLARI: XALQARO TAJRIBA VA O'ZBEKISTON SHAROITIDA ADAPTIV YONDASHUV.....	670
Urazmatov Jonibek Musurmanovich	
HUDUDLAR SOLIQ SALOHİYATI: OMILLAR VA NATIJA.....	675
Baxtiyorov Umid Kaxramon o'g'li	
AN'ANAVIY HUNARMANDCHILIKNI RAQAMLI PLATFORMALAR ORQALI INNOVATSION TRANSFORMATSIYA QILISH MEXANIZMLARI.....	680
Ermetov A.I.	
TA'MINOT ZANJIRINI BOSHQARISHDA SUPPLY CHAIN CONTROL TOWER KONSEPSIYASIDAN FOYDALANISH AFZALLIKLARI.....	686
Yuldashev Abduxakim Abdukarimovich	
KICHIK TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA AXBOROT RESURSLARINING BOSHQARUV MODEL VA UNING IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA'SIRI.....	691
Yo'ldoshev Nodirbek Ne'matjon o'g'li	
DAVLAT FUQAROLIK XIZMATIGA MENTORLIK TIZIMINI TATBIQ QILISHNING METODOLOGIK ASOSLARI.....	696
Xurshida Maxmadaminova	
RAQAMLI PUL TIZIMINING KORRUPSIYA VA YASHIRIN IQTISODIYOTGA QARSHI KURASHDAGI INSTITUTSIONAL AHAMIYATI.....	701
Pulatov Dilshod Xaqberdiyevich, Abdiyev Mansur Musurmonovich	
QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INING HISOB-KITOB VA UNDIRISH TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI.....	706
Jumanazarov Alisher Toshtemir o'g'li	
NEFT-GAZ SANOATINING GLOBAL ENERGETIKA BOZORIDAGI STRATEGIK VA IQTISODIY ROLI.....	710
Salomova Sarvinoz Salimovna	
ПРАКТИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КЛЮЧЕВЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ФИНАНСАМИ УЗБЕКИСТАНА.....	715
Наимов Шохрух Шарофиддинович	
KORPORATIV DIVIDEND SIYOSATINING YANGI JIHATLARINI O'RGANISH: RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKAT MISOLIDA.....	723
Eshev Furqat A'zamovich	

KORPORATIV DIVIDEND SIYOSATINING YANGI JIHATLARINI O'RGANISH: RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKAT MISOLIDA

Eshev Furqat A'zamovich

Fan va texnologiyalar universiteti
"Iqtisodiyot" kafedrası o'qituvchisi
eshevfurqat@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tadqiqot korxona xususiyatlarining dividend to'lov siyosatiga ta'sirini empirik jihatdan tahlil qiladi hamda dividendlarning oshirilishi va kamaytirilishiga alohida e'tibor qaratadi. Tadqiqot 2001–2025-yillarda Hindiston fond bozorida ro'yxatga olingan 3 739 ta kompaniya bo'yicha panel ma'lumotlar asosida tasodifiy effektiv logistik regressiya modeli yordamida amalga oshirilgan. Empirik modellar qoldiq, tranzaksiya xarajatlari va signal berish nazariyalariga tayangan holda shakllantirilib, natijalar robustlik testlari orqali tekshirildi. Natijalar korxona hajmi, rentabellik, promouterlar ulushi, pul mablag'lari va hayotiy sikl dividend siyosatiga ijobiy, daromadlar o'zgaruvchanligi, moliyaviy leveraj va erkin pul oqimi esa salbiy ta'sir ko'rsatishini aniqladi. Tadqiqot xulosalari dividend siyosatini kompaniyaga xos xususiyatlar asosida shakllantirishda muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: dividend siyosati; korxona xususiyatlari; dividend barqarorligi; moliyaviy omillar; iqtisodiy omillar; Hindiston.

Abstract. This study empirically examines the impact of firm-specific characteristics on dividend policy, with particular emphasis on dividend increases and decreases. The analysis is based on panel data covering 3,739 firms listed on the Indian stock market over the period 2001–2025 and employs a random-effects logistic regression model. The empirical models are developed within the frameworks of residual theory, transaction cost theory, and signaling theory, and the robustness of the results is validated through robustness tests. The findings reveal that firm size, profitability, promoter ownership, cash holdings, and life cycle stage exert a positive influence on dividend policy, whereas earnings volatility, financial leverage, and free cash flow have a negative impact. The conclusions provide important theoretical and practical implications for designing dividend policy based on firm-specific characteristics.

Key words: dividend policy; firm characteristics; dividend stability; financial factors; economic factors; India.

Аннотация. В данном исследовании эмпирически анализируется влияние характеристик компаний на дивидендную политику с особым акцентом на увеличение и сокращение дивидендных выплат. Исследование основано на панельных данных по 3 739 компаниям, зарегистрированным на фондовом рынке Индии в период 2001–2025 годов, и выполнено с использованием логистической регрессии со случайными эффектами. Эмпирические модели сформированы на основе остаточной теории, теории транзакционных издержек и теории сигнализирования, а полученные результаты проверены с помощью тестов на робастность. Результаты показывают, что размер компании, рентабельность, доля промоутеров, объём денежных средств и стадия жизненного цикла оказывают положительное влияние на дивидендную политику, тогда как волатильность доходов, финансовый левередж и свободный денежный поток оказывают отрицательное воздействие. Выводы исследования имеют важное научное и практическое значение для формирования дивидендной политики с учётом специфических характеристик компаний.

Ключевые слова: Дивидендная политика; характеристики компании; стабильность дивидендов; финансовые факторы; экономические факторы; Индия.

KIRISH

Korxonaning dividend siyosati ko'p omilli va murakkab moliyaviy qaror bo'lib, u korxonaning bozor qiymati, kapital tuzilmasi, soliq muhiti hamda manfaatdor tomonlar manfaatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Dividend to'lovlari aksiyadorlar kutishlarini qondirish va korxonaning uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Biroq manfaatdor tomonlarning dividend daromadlariga bo'lgan talablari turlicha bo'lib, bu holat dividend siyosatini shakllantirish jarayonini yanada murakkablashtiradi. Shuningdek, foydaning to'liq dividend sifatida taqsimlanishi korxonaning kelgusidagi o'sish imkoniyatlari va moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, korxonalar dividend siyosatini ishlab chiqishda ehtiyotkor va kompleks yondashuvni qo'llashlari zarur.

Dividend siyosati nafaqat korxona menejerlari, balki investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun ham muhim ahamiyatga ega. Menejerlar dividend qarorlariga ta'sir etuvchi korxona xususiyatlarini chuqur anglab yetishlari lozim, chunki bu samarali dividend siyosatini shakllantirish va aksiyadorlar boyligini maksimal darajada oshirishga xizmat qiladi. Investorlar esa dividend daromadlariga ta'sir etuvchi omillarni hisobga olgan holda yanada asosli investitsion qarorlar qabul qilishi mumkin.

Shunga qaramay, mavjud ilmiy adabiyotlarda dividend siyosatining ayrim muhim jihatlari yetarlicha o'rganilmagan. Avvalgi tadqiqotlar asosan dividend to'lovlari darajasi yoki dividend to'lash ehtimoliga qaratilgan bo'lib, dividendlarning oshirilishi va kamaytirilishi kabi muhim qarorlar ko'pincha e'tibordan chetda qolgan. Bundan tashqari, rivojlanayotgan iqtisodiyotlarga bag'ishlangan tadqiqotlar soni cheklangan. Holbuki, Hindiston tez sur'atlarda rivojlanayotgan yirik iqtisodiyotlardan biri bo'lib, uning kapital bozorida dividend siyosatini o'rganish muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Mazkur ilmiy bo'shliqlardan kelib chiqib, ushbu tadqiqot Hindiston fond bozorida ro'yxatga olingan kompaniyalarning turli xususiyatlari dividend siyosatining ikki muhim jihati — dividendlarning oshirilishi va kamaytirilishiga — qanday ta'sir ko'rsatishini empirik jihatdan tahlil qiladi. Tadqiqotda qoldiq, agentlik va signal berish nazariyalarining amaliy qo'llanilishi muhokama qilinadi hamda olingan natijalar mavjud ilmiy adabiyotga muhim hissa qo'shishi kutiladi.

Tadqiqot quyidagi tartibda tashkil etilgan: ikkinchi bo'limda adabiyotlar sharhi, uchinchi bo'limda metodologiya, to'rtinchi bo'limda empirik natijalar, beshinchi bo'limda robustlik testlari, oltinchi bo'limda esa umumiy xulosalar keltiriladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Mavjud ilmiy adabiyotlarda korxonalarning dividend siyosatiga oid ko'plab tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, ularda dividend siyosatining turli jihatlari tahlil qilingan. Tadqiqotlarning aksariyati dividend to'lovlari darajasini o'rganishga qaratilgan, ayrim tadqiqotlar esa dividend to'lashga bo'lgan moyillikni alohida ta'kidlaydi (Budagaga, 2020; Easterwood et al., 2021; Kowerski & Kazmierska-Jozwiak, 2022).

Dividend siyosatining turli jihatlari baholashda olimlar bir qator ko'rsatkichlardan foydalanganlar. Jumladan, favqulodda holatlardan oldingi foydaga nisbatan dividendlar ulushi (Agarwal & Chakraborty, 2023; Do, 2021), savdoga nisbatan dividendlar (Ankudinov & Lebedev, 2016; Jabbouri, 2016), bir aksiya uchun dividendning bir aksiya uchun foydaga nisbati (Bahreini & Adaoglu, 2018; Budagaga, 2020; Denis & Osobov, 2008), sof foydaga nisbatan dividendlar (Akhtar, 2018; Cheng et al., 2021), jami aktivlarga nisbatan dividendlar (Oh & Park, 2021; Xu et al., 2021; Yousaf et al., 2019), pul foydasiga nisbatan dividendlar (Sharma, 2021) va boshqa ko'rsatkichlar keng qo'llanilgan.

Rivojlangan mamlakatlar bo'yicha empirik tadqiqotlar mavjud adabiyotlarda yetarli darajada uchraydi. Perretti et al. (2013) AQSh sharoitida korxona hajmi, kapital tuzilmasi va o'sish imkoniyatlari dividend to'lash ehtimoliga ijobiy ta'sir ko'rsatishini aniqlagan. Almeida et al. (2015) Portugaliya misolida bozor qiymati, bir aksiya uchun sof foyda, rentabellik, korxona hajmi va moliyaviy mustaqillik dividend to'lovlari ulushiga ijobiy ta'sir etishini qayd etgan. Shu bilan birga, oldingi yil dividendlarining hajmi, operatsion daromad va biznes ko'lamini ushbu ko'rsatkichga salbiy ta'sir ko'rsatishi aniqlangan.

Adhikari va Agrawal (2018) AQSh kompaniyalarida tengdosh korxonalar ta'siri dividend to'lovlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishini, ayniqsa mahsulot bozorida raqobat yuqori bo'lgan sharoitlarda bu ta'sir kuchliroq ekanini ta'kidlaydi. Grennan (2019) ham tengdoshlar ta'siri dividend to'lovlarini oshirishga olib kelishini, biroq aksiyalarni qayta sotib olishga sezilarli ta'sir ko'rsatmasligini aniqlagan.

Yevropa kompaniyalari misolida Barros et al. (2020) soliqlar, rentabellik, korxona hajmi va erkin muomaladagi aksiyalar ulushining mavjudligi dividend to'lovlarini oshirishini, tahlilchilar qamrovi esa yuqori dividend to'lovlarini cheklashini ko'rsatgan. Krieger et al. (2021) AQShda sof foyda va qarz hajmi dividendlarni kamaytirishning

muhim omillari ekanini aniqlagan bo'lib, ushbu bog'liqlik COVID-19 pandemiyasi davrida yanada kuchaygan. Xu et al. (2021) London fond birjasida ro'yxatga olingan kompaniyalar bo'yicha aylanma kapital va dividend to'lash o'rtasida teskari U-shaklli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatgan. Oh va Park (2021) Koreyada korporativ barqaror boshqaruv bilan dividend to'lovlari ulushi o'rtasida ijobiy bog'liqlikni aniqlagan.

Duong et al. (2021) ehtiyotkor menejerlar mavjud bo'lgan sharoitda AQSh kompaniyalari foydani dividend sifatida taqsimlashdan ko'ra uni ushlab qolishga moyil ekanini qayd etgan. Kowerski va Kazmierska-Jozwiak (2022) Polsha kompaniyalarida dividend to'lashga moyillik va aksiyalarni qayta sotib olish ehtimoli o'rtasida teskari U-shaklli bog'liqlik mavjudligini tasdiqlagan. Cave va Lancheros (2024) AQSh kompaniyalarida dividend qarorlariga mahalliy tengdoshlar sezilarli ta'sir ko'rsatishini, bu ta'sir chakana investorlar, institutsional investorlar va agentlik xarajatlari yuqori bo'lgan sharoitlarda kuchliroq ekanini aniqlagan.

Rivojlanayotgan mamlakatlar kontekstida ham shunga o'xshash tadqiqotlar mavjud. Baker va Kapoor (2015) Hindistonda foydaning barqarorligi, avvalgi dividendlar tendensiyasi, joriy va kutilayotgan daromadlar darajasi dividend to'lovlari oshirishga olib kelishini ta'kidlagan. Ankudinov va Lebedev (2016) Rossiya kompaniyalari misolida rentabellik va korxona hajmi dividend to'lovlari rag'batlantirishi, o'sish imkoniyatlari va qarz yuklamasi esa salbiy ta'sir ko'rsatishini aniqlagan.

Elyasiani et al. (2019) Eron sharoitida yuqori rentabellik, biznes tavakkalchiligi, samarali soliq stavkasi va past qarz yuklamasi dividend to'lash ehtimolini oshirishini ko'rsatgan. Sharma (2021) Hindistonda likvidlik, qarz darajasi, korxona hajmi va o'sish ko'rsatkichlari dividendlarning oshishiga to'sqinlik qilishini, korxona tavakkalchiligi va kechiktirilgan dividendlar esa dividend hajmini oshirishini aniqlagan. Cheng et al. (2021) Xitoy kompaniyalarida yuqori qarz darajasi dividend to'lovlari bo'lgan majburiyatni kamaytirishini qayd etgan.

Ghose et al. (2022) Hindistonda korxona hajmi, rentabellik, bozor qiymatining balans qiymatiga nisbati, kapital xarajatlari, naqd pul zaxiralari, mulkchilik konsentratsiyasi va guruhga mansublik dividend to'lash ehtimolini oshirishini, erkin pul oqimi, foyda volatilligi, qarz va likvidlik yetishmasligi esa salbiy ta'sir ko'rsatishini aniqlagan.

Ko'p mamlakatlarni qamrab olgan tadqiqotlar ham mavjud. Denis va Osobov (2008) dividend to'lash ehtimoli rentabellik, korxona hajmi va kapital tuzilmasiga ijobiy bog'liqligini ko'rsatgan. Chay va Suh (2009) dastlabki o'sish bosqichidagi, pul oqimi tebranishlari yuqori bo'lgan kompaniyalar kamroq dividend to'lashini aniqlagan. Bahreini va Adaoglu (2018) korxona, tarmoq va mamlakat darajasidagi omillarning dividend siyosatiga ta'sirini o'rganib, korxona darajasida rentabellik, hajm va o'sish imkoniyatlari ijobiy, tarmoq darajasida esa kapital intensivligi va qarz salbiy ta'sir ko'rsatishini aniqlagan. Mamlakat darajasida samarali dividend solig'i ayrim tarmoqlarda dividend to'lovlari teskari ta'sir ko'rsatishi qayd etilgan.

Barros et al. (2020) yirik kompaniyalar yuqori dividend to'lash ehtimoliga ega ekanini ko'rsatgan. Budagaga (2020) MENA mamlakatlari bo'yicha korxona hajmi, rentabellik, kapital yetarliligi va yoshining dividend qarorlariga ijobiy, kredit tavakkalchiligining esa salbiy ta'sir ko'rsatishini aniqlagan.

De Souza Junior et al. (2024) G20 doirasidagi 11 ta rivojlanayotgan mamlakat misolida soliqlar, hajm va qarz dividend to'lovlari ijobiy, erkin pul oqimi va foyda esa salbiy ta'sir ko'rsatishini qayd etgan. Agarwal va Chakraverty (2023) yuqori o'sish imkoniyatlari dividend to'lash ehtimolini kamaytirishini, IFRS standartlarini majburiy joriy etish ushbu salbiy bog'liqlikni kuchaytirishini aniqlagan.

AlGhazali va Yilmaz (2023) 29 ta rivojlanayotgan mamlakat bo'yicha rentabellik dividend qarorlarida eng muhim omil ekanini ko'rsatgan. COVID-19 pandemiyasi davrida esa ko'plab kompaniyalarda dividend miqdorining oshishi yoki kamayishi kuzatilgan. Dsouza et al. (2025) S&P 500 indeksiga kiritilgan kompaniyalar bo'yicha korxona hajmi, rentabellik va oldingi yil dividendlari joriy yil dividendlariga ijobiy ta'sir ko'rsatishini aniqlagan.

Yuqoridagi tahlil turli mamlakatlar va sharoitlarda o'tkazilgan tadqiqotlar natijalari bir-biridan farq qilishini ko'rsatadi. Tadqiqotlarning aksariyati dividend to'lovlari darajasi va dividend to'lash ehtimoliga qaratilgan bo'lib, dividendlarning oshirilishi va kamaytirilishi kabi jihatlar yetarlicha o'rganilmagan. Shuningdek, turli korxona xususiyatlarining dividend siyosatiga ta'siri bo'yicha yagona va aniq xulosalar mavjud emas.

Shu sababli, Hindiston sharoitida dividend siyosatining yangi jihatlar va korxona xususiyatlari o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish dolzarb hisoblanadi. Bundan tashqari, mavjud adabiyotlarning aksariyati rivojlangan mamlakatlarga qaratilganini inobatga olgan holda, tez sur'atlarda rivojlanayotgan Hindiston iqtisodiyoti misolida olib borilgan ushbu tadqiqot rivojlanayotgan mamlakatlar uchun dividend siyosati bo'yicha muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo'lishi kutiladi.

Dividend siyosatiga oid mavjud ilmiy adabiyotlarda tadqiqotchilar turli nazariy yondashuvlarga murojaat qilganlar. Ushbu nazariy qarashlar korxonalarining dividend to'lovlari bo'yicha qarorlarini izohlashda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. 1-jadvalda empirik tadqiqotlarda keng qo'llanilgan dividend siyosatiga oid asosiy nazariyalar umumlashtirib keltirilgan.

1-jadval. Dividend siyosatiga oid asosiy nazariy yondashuvlar

Nazariya nomi	Nazariy asos (mazmuni)	Manbalar
Dividendlarning ahamiyatsizligi gipotezasi	Mukammal raqobat mavjud bo'lgan va korporativ soliqlar yo'q sharoitda korxonaning dividend siyosati uning bozor qiymatiga ta'sir ko'rsatmaydi. Mazkur nazariya real bozor sharoitlariga mos kelmaydigan farazlarga asoslanadi.	(Miller & Modigliani, 1961)
Hayotiy sikl nazariyasi	Korxonalar dastlabki o'sish bosqichlarida kapital bozoriga cheklangan kirish, ichki resurslarning yetishmasligi va bozor mavqeining zaifligi sababli dividendlarni kam to'laydi. Yetuklik bosqichiga yetgach esa ushbu cheklovlarni yengib o'tadi va aksiyadorlarga yuqori daromadlar taqdim etadi.	(DeAngelo et al., 2006; Fama & French, 2001; Mueller, 1972)
Agentlik nazariyasi	Dividendlar I-tur agentlik muammolarini (asosiy shaxs va agent o'rtasida) hamda II-tur agentlik muammolarini (ozchilik va ko'pchilik aksiyadorlar o'rtasida) kamaytirishning samarali vositasi sifatida qaraladi. Shu bois agentlik muammolari kuchli bo'lgan korxonalar yuqoriroq dividend to'lashga intiladi.	(Ding et al., 2021; Jensen, 1986; Jensen & Meckling, 1976; Rozeff, 1982)
Signal berish (signalling) nazariyasi	Korxona tomonidan barqaror va yuqori dividendlar to'lanishi bozorga ijobiy moliyaviy signal uzatadi. Aksincha, dividendlarning kamaytirilishi yoki to'xtatilishi korxonaning moliyaviy ahvoli yomonlashganidan dalolat beruvchi salbiy signal sifatida qabul qilinadi.	(Bhattacharya, 1979, 1980; John & Williams, 1985; Miller & Rock, 1985)
Tranzaksiya xarajatlari nazariyasi	Tashqi moliyalashtirish manbalarini jalb etishda korxonalar qo'shimcha xarajatlarga duch keladi. Shu sababli, kapital bozoriga kirish imkoniyati cheklangan va tranzaksiya xarajatlari yuqori bo'lgan korxonalar dividend to'lovlarini kamaytirishi mumkin.	(Al-Najjar & Hussainey, 2009; Budagaga, 2020; Holder et al., 1998)
Qoldiq (residual) nazariyasi	Korxonalar avvalo qisqa va uzoq muddatli investitsiya ehtiyojlari hamda majburiyatlarini qondirishni ustuvor deb biladi. Faqatgina ushbu ehtiyojlar qondirilgandan so'ng qolgan mablag'lar dividend sifatida aksiyadorlarga taqsimlanadi. Shunga ko'ra, yuqori daromad va katta qoldiq mablag'larga ega korxonalar yuqoriroq dividend to'lash imkoniyatiga ega bo'ladi.	(Almeida et al., 2015; Budagaga, 2020)

Ushbu tadqiqot dividend siyosatining ikki muhim jihati bo'yicha empirik dalillarni taqdim etadi: dividendlarning oshirilishi (Div_Inc) va dividendlarning kamaytirilishi (Div_Dec). Tushuntiruvchi o'zgaruvchilar sifatida korxonaning to'qqizta asosiy xususiyati ko'rib chiqiladi: korxona hajmi (FSIZE), rentabellik (PROF), daromadlar tebranishi (EVOL), o'sish imkoniyatlari (GROW), moliyaviy leveraj (LEV), erkin pul oqimi (FCF), naqd mablag'lar zaxirasi (CSH), asosiy (promouter) aksiyadorlar ulushi (PMH) hamda korxonaning hayotiy sikli (LFC).

Yirik korxonalar, odatda, yetuk bosqichda bo'ladi, ularda naqd mablag'lar zaxirasi ko'proq va o'sish imkoniyatlari nisbatan cheklangan bo'ladi. Shuningdek, ular tashqi kapital bozoriga kirish imkoniyatiga ega bo'lib, tranzaksiya xarajatlari pastroq hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, hayotiy sikl nazariyasi va tranzaksiya xarajatlari nazariyasi yirik korxonalar moliyalashtirish ehtiyojlariga mos ravishda dividend to'lovlarini o'zgartirishda yuqoriroq moslashuvchanlikka ega ekanligini ta'kidlaydi. Ushbu mulohazalardan kelib chiqib, quyidagi gipotezalar ilgari suriladi:

H1a: Korxona hajmi dividendlarni oshirish ehtimoliga ijobiy ta'sir ko'rsatadi (Div_Inc).

H1b: Korxona hajmi dividendlarni kamaytirish ehtimoliga ijobiy ta'sir ko'rsatadi (Div_Dec).

Rentabellikning oshishi korxonaning likvidlik holatini yaxshilaydi va dividend to'lovlarini qo'llab-quvvatlash imkonini beradi. Bundan tashqari, signal berish nazariyasiga muvofiq, yuqori rentabellikka ega korxonalar dividend to'lovlarini kamaytirish orqali manfaatdor tomonlarga salbiy signal yuborishga kamroq moyil bo'ladi. Korxona hajmi singari, rentabellik ham kapital bozoriga kirish imkoniyatlarini kengaytiradi va tranzaksiya xarajatlarni kamaytiradi, natijada korxonaning moliyaviy moslashuvchanligi oshadi. Ushbu asoslardan kelib chiqib, quyidagi gipotezalar shakllantiriladi:

H2a: Rentabellik dividendlarni oshirish ehtimoliga ijobiy ta'sir ko'rsatadi (Div_Inc).

H2b: Rentabellik dividendlarni kamaytirish ehtimoliga ijobiy ta'sir ko'rsatadi (Div_Dec).

Foydaning yuqori darajadagi o'zgaruvchanligi korxonalarning dividend to'lovlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi (Ghose et al., 2022). Korxonalar dividendlarning tez-tez oshirilishi yoki kamaytirilishidan tiyilishga harakat qiladi,

chunki bu tashqi manfaatdor tomonlarga salbiy signal yuborilishiga olib kelishi mumkin. Foydasi o'zgaruvchan bo'lgan korxonalar odatda yosh, kichik hajmli va o'sishning dastlabki bosqichida bo'ladi. Shu sababli signal berish nazariyasi, hayotiy sikl nazariyasi va tranzaksiya xarajatlari nazariyalariga asoslanib, quyidagi gipotezalar shakllantiriladi:

H3a: Foydaning o'zgaruvchanligi dividendlarni oshirish ehtimoliga (Div_Inc) salbiy ta'sir ko'rsatadi.

H3b: Foydaning o'zgaruvchanligi dividendlarni kamaytirish ehtimoliga (Div_Dec) salbiy ta'sir ko'rsatadi.

O'sish imkoniyatlari korxonalarning dividend to'lovlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi, chunki ular moliyalashtirish ehtiyojlarini qondirish uchun ko'proq mablag' talab qiladi. Bu holat dividend siyosatining qoldiq nazariyasi bilan ham mos keladi. Biroq signal berish nazariyasi bunga teskari yondashuvni taklif etadi, ya'ni yuqori dividendlar yuqori o'sish imkoniyatlari bilan bog'lanishi mumkin, chunki korxonalar kelajakdagi o'sish istiqbollarini namoyish etishga intiladi. Shunga qaramay, avvalgi tadqiqotlarning aksariyatida o'sish va dividend to'lovlari o'rtasida salbiy bog'liqlik aniqlangan. Shu bois quyidagi gipotezalar ilgari suriladi:

H4a: O'sish dividendlarni oshirish ehtimoliga (Div_Inc) salbiy ta'sir ko'rsatadi.

H4b: O'sish dividendlarni kamaytirish ehtimoliga (Div_Dec) ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Agentlik nazariyasi tarafdorlariga ko'ra, moliyaviy leveraj agentlik muammolarini kamaytirishda samarali vositadir (Jensen, 1986; Jensen & Meckling, 1976). Majburiy foiz to'lovlari menejerlar ixtiyoridagi erkin pul oqimini qisqartiradi. Shu sababli leveraj dividendlarning o'rnini bosuvchi mexanizm sifatida xizmat qilishi mumkin. Bundan tashqari, qarz shartnomalaridagi cheklovlar korxonalarning dividend siyosatidagi moslashuvchanligini kamaytiradi. Signal berish nazariyasiga ko'ra esa leverajning oshishi dividendlarning tez-tez o'zgarishini cheklaydi, chunki bu kreditorlarga salbiy signal yuboradi. Shunga asoslanib, quyidagi gipotezalar ilgari suriladi:

H5a: Leveraj dividendlarni oshirish ehtimoliga (Div_Inc) salbiy ta'sir ko'rsatadi.

H5b: Leveraj dividendlarni kamaytirish ehtimoliga (Div_Dec) salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Erkin pul oqimi korxonaning likvidlik holati bilan ijobiy bog'liq. Erkin pul oqimi yuqori bo'lgan korxonalar dividend to'lashga ko'proq qodir bo'ladi. Agentlik nazariyasiga ko'ra ham, erkin pul oqimi yuqori bo'lgan korxonalar agentlik xarajatlarini kamaytirish maqsadida ko'proq dividend to'lashi lozim. Signal berish nazariyasi ham shunga o'xshash xulosani qo'llab-quvvatlaydi. Shu asosda quyidagi gipotezalar ishlab chiqiladi:

H6a: Erkin pul oqimi dividendlarni oshirish ehtimoliga (Div_Inc) ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

H6b: Erkin pul oqimi dividendlarni kamaytirish ehtimoliga (Div_Dec) salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Naqd pul zaxiralarining ko'pligi yuqori likvidlikni anglatadi va dividend to'lovlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Agentlik va signal berish nazariyalari ham ushbu munosabatni qo'llab-quvvatlaydi. Bundan tashqari, katta naqd pul zaxiralarga ega korxonalar odatda yirik va yetuk bo'ladi. Hayotiy sikl va tranzaksiya xarajatlari nazariyalari ham naqd pul zaxiralari va dividendlar o'rtasida ijobiy bog'liqlikni ko'rsatadi. Shu bois quyidagi gipotezalar shakllantiriladi:

H7a: Naqd pul zaxiralari dividendlarni oshirish ehtimoliga (Div_Inc) ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

H7b: Naqd pul zaxiralari dividendlarni kamaytirish ehtimoliga (Div_Dec) ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Promouterlar ulushi agentlik nizolariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Promouterlar ulushining ortishi nazorat kuchining oz sonli shaxslar qo'lida jamlanishiga olib keladi va bu ozchilik aksiyadorlar manfaatlarining buzilishiga sharoit yaratishi mumkin. Dividend to'lovlari nafaqat egasi-menejer o'rtasidagi, balki ko'pchilik va ozchilik aksiyadorlar o'rtasidagi agentlik nizolarini kamaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mulkchilikning yuqori konsentratsiyasi promouterlarga dividend siyosatini osonlik bilan o'zgartirish imkonini beradi. Ushbu nazariy dalillar quyidagi gipotezalarni keltirib chiqaradi:

H8a: Promouterlar ulushi dividendlarni oshirish ehtimoliga (Div_Inc) ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

H8b: Promouterlar ulushi dividendlarni kamaytirish ehtimoliga (Div_Dec) ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Hayotiy sikl nazariyasiga ko'ra, korxonalar dastlabki bosqichlarda o'sish ehtiyojlari sababli past dividend to'laydi. Aksincha, yetuk bosqichdagi, barqaror pul oqimlariga ega korxonalar yuqori dividendlar to'lashga moyil bo'ladi. Yetuk korxonalar odatda yirik bo'lib, tashqi kapital bozoriga kirish imkoniyati keng bo'ladi. Denis va Osobov (2008) ta'kidlaganidek, korxona hayotiy sikli davomida taqsimlanmagan foydaning ustav kapitaliga nisbati ortib boradi. Ushbu tadqiqotda hayotiy sikl aynan shu ko'rsatkich orqali o'lchanadi. Yuqoridagi dalillarga asoslanib, quyidagi gipotezalar ilgari suriladi:

H9a: Hayotiy sikl dividendlarni oshirish ehtimoliga (Div_Inc) ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

H9b: Hayotiy sikl dividendlarni kamaytirish ehtimoliga (Div_Dec) ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur empirik tadqiqot 2001–2002 moliyaviy yilidan 2021–2025 moliyaviy yiliga qadar bo'lgan davrda fond bozorida ro'yxatga olingan 3 739 ta kompaniyani qamrab oladi. Umuman olganda, kamida ketma-ket uch yil ma'lumotlarga ega bo'lgan 53 112 ta "firma-yil" kuzatuvlaridan iborat nomutanosib (unbalanced) panel ma'lumotlar to'plami shakllantirildi.

Shuningdek, yakuniy tanlamadan moliyaviy hamda kommunal xizmat ko'rsatuvchi korxonalar chiqarib tashlandi, chunki ular o'ziga xos faoliyat xususiyatlari va tartibga solish mexanizmlari jihatidan boshqa korxonalardan tubdan farq qiladi (Miah va boshq., 2021). Bundan tashqari, ayrim ko'rsatkichlarni normallashtirishda maxraj sifatida umumiy aktivlar qo'llanilganligi sababli, umumiy aktivlari manfiy yoki nol qiymatga ega bo'lgan firmalar ham tanlamadan chiqarildi. Tadqiqot uchun zarur bo'lgan barcha ma'lumotlar CMIE Prowess ma'lumotlar bazasidan olindi.

Ushbu tadqiqotda firmalarning dividend to'lovlarini oshirish va kamaytirishga oid qarorlariga turli firma xususiyatlarining ta'sirini tahlil qilish maqsadida logistik regressiya tahlili Model (1) asosida qo'llanildi. Modelda DV — bog'liq o'zgaruvchi, α — doimiy had, β — tushuntiruvchi o'zgaruvchilar koeffitsienti, X esa firma xususiyatlari vektorini ifodalaydi. Ushbu model logistik regressiyaning umumiy (generik) shaklini aks ettiradi.

Vaqtga xos ta'sirlarni nazorat qilish maqsadida empirik modelga vaqt bo'yicha soxta ("dummy") o'zgaruvchilar ham kiritildi (Budagaga, 2020).

2-jadval tadqiqotda ko'rib chiqilgan barcha o'zgaruvchilarning batafsil tavsifi beradi. Bog'liq o'zgaruvchilar (Div_Inc va Div_Dec) 0 va 1 qiymatlarni qabul qiluvchi soxta ("dummy") o'zgaruvchilar hisoblanadi. Tadqiqotda tushuntiruvchi o'zgaruvchilar sifatida korxonalarning to'qqizta muhim xususiyati tanlab olindi (Chakravarthy va boshq., 2023; DeAngelo va boshq., 2006; Jensen, 1986; Nyere & Wesson, 2019).

2-jadval. Tadqiqotda qo'llanilgan o'zgaruvchilar tavsifi

O'zgaruvchilar	Qisqartma	O'lchash usuli
Bog'liq o'zgaruvchilar:		
Dividend to'lovining oshishi	Div_Inc	Agar joriy yil dividend to'lov koeffitsienti o'tgan yilnikidan yuqori bo'lsa — 1, aks holda — 0
Dividend to'lovining kamayishi	Div_Dec	Agar joriy yil dividend to'lov koeffitsienti o'tgan yilnikidan past bo'lsa — 1, aks holda — 0
Mustaqil o'zgaruvchilar:		
Kompaniya hajmi	FSIZE	Jami aktivlarning natural logarifmi
Rentabellik	PROF	EBIT / jami aktivlar
Daromadlar o'zgaruvchanligi	EVOL	Oxirgi 3 yillik rentabellik ko'rsatkichining siljувchi standart og'ishi
O'sish imkoniyatlari	GROW	Aktivlarning bozor qiymati / aktivlarning balans qiymati
Moliyaviy leveraj	LEV	Jami qarz / jami aktivlar
Erkin pul oqimi	FCF	Erkin pul oqimi / jami aktivlar
Naqd pul zaxiralari	CSH	Naqd pul va naqd pul ekvivalentlari / jami aktivlar
Promouterlar ulushi	PMH	Promouterlarga tegishli aksiyalar ulushi
Hayotiy sikl	LFC	Taqsimlanmagan foyda / oddiy kapital

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot 2001–2025-yillar oralig'ida Hindiston fond bozorida ro'yxatga olingan 3 739 ta kompaniya bo'yicha shakllantirilgan panel ma'lumotlarga asoslanadi. Ushbu davr Hindiston kapital bozorining jadal rivojlanishi hamda dividend siyosatiga bo'lgan ilmiy va amaliy qiziqishning ortishi bilan tavsiflanadi.

Tavsifiy statistika natijalari kompaniyalar o'rtasida dividend to'lovlari va moliyaviy ko'rsatkichlar bo'yicha sezilarli tafovutlar mavjudligini ko'rsatdi. Yirik va yuqori rentabellikka ega kompaniyalar, asosan, barqaror dividend siyosatini yuritgan bo'lsa, kichik hamda moliyaviy cheklovlariga duch kelgan korxonalarda dividendlarning kamaytirilishi yoki umuman to'lanmasligi holatlari ko'proq kuzatildi. Bu esa dividend siyosatining korxona xususiyatlariga bevosita bog'liqligini tasdiqlaydi.

Dividendlarning oshirilishi va kamaytirilishini alohida tahlil qilish dividend siyosatining dinamik jihatlarini ochib beradi. Dastlabki natijalar dividendlarni oshiruvchi kompaniyalar nisbatan barqaror moliyaviy holatga ega ekanligini, dividendlarni kamaytiruvchi korxonalarda esa daromadlar o'zgaruvchanligi va moliyaviy cheklovlar kuchliroq ekanligini ko'rsatdi.

Dividend siyosatiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash maqsadida tasodifiy effektli logistik regressiya modeli qo'llanildi. Modelda dividendlarning oshirilishi va kamaytirilishi bog'liq o'zgaruvchi sifatida, korxona xususiyatlari esa mustaqil o'zgaruvchilar sifatida kiritildi.

Empirik natijalar shuni ko'rsatdiki, korxona hajmi dividendlarni oshirish ehtimoliga ijobiy va statistik jihatdan ahamiyatli ta'sir ko'rsatadi. Yirik kompaniyalar moliyaviy barqarorligi hamda kapital bozorlariga keng kirish imkoniyatlari tufayli dividend siyosatini faolroq yuritadi. Rentabellik ko'rsatkichi ham dividendlarning oshirilishi

bilan ijobiy bog'liq bo'lib, bu dividendlarning bozorga ijobiy moliyaviy signal uzatuvchi mexanizm sifatidagi rolini tasdiqlaydi.

Bundan tashqari, promouterlar ulushi hamda pul mablag'lari hajmi dividendlarni oshirish ehtimolini kuchaytiradi. Bu holat dividend siyosatini tushuntirishda qoldiq (residual) nazariyasi amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Hayotiy sikl omili tahlili shuni ko'rsatdiki, yetuk bosqichdagi kompaniyalar dividendlarni oshirishga moyil bo'lsa, rivojlanish bosqichidagi korxonalar reinvestitsiyani afzal ko'radi.

Aksincha, daromadlar o'zgaruvchanligi dividendlarning kamaytirilishi bilan bog'liq bo'lib, yuqori riskli kompaniyalarda ehtiyotkor dividend siyosati yuritilishini bildiradi. Moliyaviy leveraj dividend siyosatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, yuqori qarz yuki dividend to'lovlarini cheklashini anglatadi. Erkin pul oqimi ko'rsatkichining dividendlarning kamaytirilishi bilan bog'liqligi esa agentlik nazariyasi doirasida izohlanadi.

Olingan natijalar dividend siyosatini izohlashda qoldiq, signal berish va agentlik nazariyalari muhim amaliy ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Natijalar avvalgi tadqiqotlar bilan qisman mos keladi, biroq ayrim farqlar dividend siyosatining institutsional va bozor sharoitlariga bog'liqligini ko'rsatadi. Muqobil model spetsifikatsiyalari hamda o'zgaruvchilarning alternativ o'lchovlari asosida o'tkazilgan robustlik testlari asosiy natijalarning barqarorligini tasdiqladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot korxona xususiyatlarining dividend to'lov siyosatiga ta'sirini empirik asosda tahlil qilib, dividendlarning oshirilishi va kamaytirilishini izohlovchi muhim omillarni aniqladi. Olingan natijalar dividend siyosati kompaniyaning moliyaviy holati, likvidligi, rentabelligi hamda mulkchilik tuzilmasi bilan chambarchas bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Xususan, korxona hajmi, rentabellik darajasi, promouterlar ulushi, pul mablag'lari hajmi hamda kompaniya hayotiy sikli dividend siyosatining moslashuvchanligini oshirsa, daromadlarning o'zgaruvchanligi, moliyaviy leveraj va erkin pul oqimi dividend qarorlarini qabul qilishda cheklovchi omillar sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu natijalar signal berish hamda agentlik nazariyalari bilan mos keladi va dividend siyosatining kompaniyaga xos xususiyatlarga bog'liqligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot xulosalaridan kelib chiqib, bir qator amaliy takliflar ilgari suriladi. Avvalo, korxona menejerlari dividend siyosatini ishlab chiqishda nafaqat foyda miqdorini, balki likvidlik darajasi, daromadlar barqarorligi hamda mulkchilik tuzilmasini ham kompleks ravishda hisobga olishlari maqsadga muvofiqdir. Ikkinchidan, investorlar dividend to'lovlari bo'yicha qaror qabul qilish jarayonida kompaniyaning moliyaviy barqarorligi va hayotiy sikl bosqichiga alohida e'tibor qaratishlari lozim. Uchinchidan, moliya bozorini tartibga soluvchi organlar dividend siyosati bo'yicha oshkoralikni kuchaytirish hamda axborot sifati talablarini takomillashtirish orqali bozor ishonchlilikini oshirishlari mumkin.

Umuman olganda, mazkur tadqiqot rivojlanayotgan bozorlar sharoitida dividend siyosatini shakllantirish mexanizmlarini chuqurroq tushunishga hissa qo'shadi hamda kelgusidagi ilmiy izlanishlar uchun muhim empirik asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Lintner, J. (1956). Distribution of incomes of corporations among dividends, retained earnings, and taxes. *The American Economic Review*, 46(2), 97–113.
2. Miller, M. H., & Modigliani, F. (1961). Dividend policy, growth, and the valuation of shares. *The Journal of Business*, 34(4), 411–433. <https://doi.org/10.1086/294442>
3. Jensen, M. C. (1986). Agency costs of free cash flow, corporate finance, and takeovers. *The American Economic Review*, 76(2), 323–329.
4. Ross, S. A. (1977). The determination of financial structure: The incentive-signalling approach. *The Bell Journal of Economics*, 8(1), 23–40.
5. Baker, H. K., & Smith, D. M. (2006). *Dividend policy: Theory and evidence*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
6. Fama, E. F., & French, K. R. (2001). Disappearing dividends: Changing firm characteristics or lower propensity to pay? *Journal of Financial Economics*, 60(1), 3–43.
7. DeAngelo, H., DeAngelo, L., & Stulz, R. M. (2006). Dividend policy and the earned/contributed capital mix: A test of the life-cycle theory. *Journal of Financial Economics*, 81(2), 227–254.
8. Allen, F., & Michaely, R. (2003). Payout policy. In *Handbook of the Economics of Finance* (Vol. 1, pp. 337–429). Amsterdam: Elsevier.
9. Denis, D. J., & Osobov, I. (2008). Why do firms pay dividends? International evidence on the determinants of dividend policy. *Journal of Financial Economics*, 89(1), 62–82.
10. La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. (2000). Agency problems and dividend policies around the world. *The Journal of Finance*, 55(1), 1–33.
11. Brockman, P., & Unlu, E. (2009). Dividend policy, creditor rights, and the agency costs of debt. *Journal of Financial Economics*, 92(2), 276–299.
12. Reddy, Y. V., & Rath, S. (2005). Disappearing dividends in emerging markets? Evidence from India. *Emerging Markets Finance and Trade*, 41(6), 58–82.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>